

Sektionen för socialtjänst och jämställdhet
Mikael Mattsson Flink
Ove Ledin

Statsrådet Camilla Waltersson Grönvall
Socialdepartementet
Statsrådet Gunnar Strömmer
Justitiedepartementet

Hemställan om åtgärder avseende den allvarliga platsbristen på SiS

Sammanfattning

- Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) anser att den akuta platsbristen på Statens institutionsstyrelse (SiS) är oacceptabel. Barn och unga som bedöms vara i akut behov av vård och skydd, för att inte involveras i utförande av eller bli föremål för skjutningar, erbjuds idag inte de säkra platser som de har rätt till och som SiS är ansvarigt att tillhandahålla. Situationen har allvarlig påverkan på socialtjänstens och Polisens förmåga att utföra sina uppdrag, att skydda barn och unga och att skydda allmänheten.
- SKR hemställer om att regeringen, vid sidan av redan initierade utredningar, omgående vidtar andra och snabbare åtgärder för att komma till rätta med situationen. SKR lämnar i denna hemställan förslag på åtgärder.
- SKR och kommunerna har under en längre tid fört dialog med SiS för att försöka komma tillrätta med situationen. SKR och storstadskommunerna önskar nu föra dialog med Regeringskansliet.

Problembeskrivning

Statens institutionsstyrelse, SiS, har för närvarande (19/6) 49 ungdomar i kö som behöver placeras akut. SiS har i genomsnitt haft drygt 45 barn/unga i kö sedan början av juli 2023 (det är så långt tillbaka som det går att följa statistiken på SiS webbplats). Stockholms Stad uppger att de just nu har åtminstone 5 ungdomar i akut behov av plats och som Polisen bedömer ha en mycket hög risk för att involveras i utförandet av eller bli föremål för en skjutning inom en mycket snar framtid. Enligt Stockholms Stad har SiS meddelat att väntetiden idag är ca fem veckor. I ljuset av Polisens varning till föräldrar och allmänhet att rekryteringen riskerar att öka nu under sommaren är läget extra alarmerande. I lägesbilden för juni från ROC (Regionalt Operativt Center) anger också Polisen platsbristen på SiS och ungdomar som avviker från andra placeringalternativ som en stor utmaning.

Svårigheterna har dock varit påtagliga åtminstone sedan år 2021. Både SiS och ett flertal kommuner har i samtal med SKR klargjort att SiS inte klarar att utföra sitt lagstadgade uppdrag. Konsekvenserna är allvarliga och synbara. Detta har upprepade

gångar påtalats av såväl kommunerna som SKR. I april 2022 uppvaktade SKR regeringen med en skrivelse.¹

De unga som behöver placeras bedöms ofta av både kommun och polis ha en mycket hög risk att inom en snar framtid begå allvarliga våldsbrott, som skjutningar, eller att själva bli dödade. Det är unga som Polisen bedömer måste bort från gatan, en bedömning som socialtjänsten delar, men där det idag saknas placeringsalternativ till SiS. Så har läget varit under lång tid. Under tiden begås mord, av barn.

SKR välkomnar regeringens initiativ att tillsätta utredningar som ska reformera SiS samt se över differentiering och befogenheter på HVB, men läget är akut. SKR och kommunerna är oroliga över att översynen kommer att försena de åtgärder som behövs här och nu, på kort sikt.

En annan utmaning gällande unga med kriminellt beteende är att SiS efter en viss tids behandling på SiS bedömer dem vara utskrivningsklara. Samtidigt bedömer Polisen att risken är mycket hög att den unge kommer att återgå till sin tidigare kontext, en bedömning som socialtjänsten oftast delar. Här finns ofta en oenighet mellan SiS å ena sidan och kommunerna och Polisen å andra sidan kring hur pass redo den unge är att gå vidare från SiS.

Såväl SiS som regeringen har pekat på att det är ett stort bekymmer, och en av anledningarna till platsbristen, att det är kommunerna som inte tillräckligt fort tar hem de ungdomar som SiS anser vara utskrivningsklara. Efter fördjupad dialog mellan SiS och SKR under 2023-2024 framkom att det snarare handlade om 10-15 ärenden som bedömdes utskrivningsklara än de 50-60 som tidigare kommunicerats från myndigheten. Det som också klargjordes var att en ansenlig del av de som bedömdes utskrivningsklara inte avsåg kriminella ungdomar. Detta är viktigt, då vårdplatser riktade till olika typer av problematik inte är direkt utbytbara sinsemellan. Problemen med platsbrist för unga involverade i grov kriminalitet kan således inte sägas lösas genom att kommunerna i högre utsträckning hämtar hem unga med en helt annat problematik.

Men, oavsett inställning i sak i den frågan, har SKR ändå ihop med kommunerna ett flertal gånger bett SiS ta fram en sammanställning av vilka barn och unga som de bedömer skulle kunna få en bättre vård utanför SiS. Den information som har efterfrågats av SKR och kommunerna avser typ av vårdbehov, placeringskommun, ålder och kön m.m. Detta för att kommunerna strategiskt ska kunna planera för att ta hem dessa barn och bereda dem vård på hemmaplan. Någon sådan sammanställning har till dags datum inte levererats, trots att den har efterfrågats i mer än ett halvårs tid.

¹ *Platsbrist på SiS får negativa konsekvenser för både unga och kommuner.* SKR skrivelse, april 2022 (dnr.22/00565).

Det som gjorts hittills räcker inte

SKR har regelbundet dialog med SiS och kommunerna för att diskutera den problematiska situationen, med fokus på hinder och lösningar. Det har genomförts workshops, kunskapshöjande webbsändningar, och flera olika förslag har lyfts fram på kommunernas initiativ. Det är dock tydligt att ett växande behov av platser som är låsta, säkra och ändamålsenliga för målgruppen har gjort att alla åtgärder SiS genomfört akut och på kortare sikt inte räckt för att tillgodose behovet. Även de mer långsiktiga lösningarna verkar fortfarande långt bort. Detta trots att anslagen till SiS har ökat på senare år.

SiS har genomfört ett flertal åtgärder. De har till exempel ställt om platser från vård enligt lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) till platser för vård enligt lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), öppnat platser som tidigare stängts samt i vissa fall överbelagt. Samtidigt har myndigheten behövt öka antalet platser för barn och unga dömda till verkställighet enligt lag om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU), och prognosen är att de kommer att behöva öka med drygt 50 LSU-platser det kommande året (enligt kommunikation mellan SiS och SKR). SiS har även behövt stänga lokaler som inte håller måttet och reparera gamla lokaler, och myndigheten har även periodvis på vissa platser i landet haft bekymmer med rekrytering. Nyligen fattade myndigheten även beslut om att avveckla Vemyra ungdomshem, där pojkar med psykosocial problematik, kriminalitet och missbruk vårdas.

SKR noterar att regeringen från och med 1 juli ändrar i förordning (2007:1132) med instruktion för Statens institutionsstyrelse. 2 § utökas med en punkt om att SiS särskilt ska svara för att antalet platser vid hemmen fortlöpande anpassas till behovet. SKR välkomnar initiativet, men efter dialog med SiS och kommunerna bedömer SKR att chansen att myndigheten ska kunna uppnå det målet i närtid är liten.

Sammantaget konstaterar SKR att platssituationen inte har blivit bättre, trots löpande försök till konstruktiv dialog mellan kommunerna, SKR och SiS. Den allvarliga situationen med akut platsbrist på SiS hamnar i knät på kommunerna. Det blir en extra belastning på verksamheterna. Det går åt mycket tid för att försöka hitta ett tillräckligt bra placeringsalternativ, många gånger utan tillfredsställande resultat. Arbetsmiljön för socialsekreterare påverkas negativt av stress och oro för barnet eller den unge som inte kan få den placering som behövs för att möta behovet av vård och skydd. Oron för individen är svår att släppa och påverkar organisationen i flera led i organisationen.

I de fall kommunernas socialtjänster inte verkställer beslut inom tre månader kan IVO ansöka om särskild avgift för ej verkställda beslut. SKR konstaterar att samma tillsyn och ansvarsutkrävande av någon anledning inte gäller SiS, trots att SiS verksamhet också bedrivs inom ramen för socialtjänstlagen. När SiS inte uppfyller sitt uppdrag riskerar kommunernas socialtjänst att bli föremål för allvarlig kritik.

Platsbristen på SiS leder också till att kommuner tvingas betala mycket höga placeringskostnader för att överhuvudtaget kunna finna lämpliga alternativa placeringar.

Det mest allvarliga är dock att barn och unga riskerar att fara illa, med en överhängande fara för sitt eget och andras liv. Platsbristen försvårar också allvarligt Polisens ansvar för att förhindra brottslig verksamhet och lämna allmänheten skydd.

Förslag till åtgärder

Fler platser

SKR anser att det finns ett skriande behov av säkra platser på låsta avdelningar. En noggrann avvägning måste göras mellan att å ena sidan tillhandahålla tillräckligt många platser och kvaliteten i vården å andra sidan. I den avvägningen anser dock SKR att regeringen måste beakta den realitet där barn begår och drabbas av fruktansvärda brott i form av skjutningar och sprängningar. Socialtjänsten och Polisen har i nuläget inte tillräckliga möjligheter att skydda vare sig barn eller andra medborgare. I ljuset av detta anser SKR att det kan vara bättre att dessa barn har en plats på SiS även om det, temporärt, innebär vissa risker för kvaliteten i vården.

Fler platser med flexibel utskrivning

SKR anser att kommunerna i högre utsträckning skulle våga prova att skriva ut ungdomar om SiS kunde tillhandahålla flexibla platser. Med det menas att kommunerna under en period behåller platsen i samband med utskrivning. Den unge kan då skrivas in snabbt på SiS om utslussningen inte skulle fungera på det sätt som man har hoppats. SKR bedömer att det visserligen skulle kunna komma att innebära viss överbeläggning på SiS, men att det ändå är att föredra framför att den unge dras in i allvarlig kriminalitet igen.

Omvandla inte LVU-platser till LSU-platser och avveckla inte Vemyra

SKR anser att det finns en överhängande risk att utvecklingen blir kontraproduktiv om antalet LSU-platser ökas på bekostnad av antalet LVU-platser. SKR har full förståelse för att LSU-platser behövs, men risken är att behovet av antalet LSU-platser fortsätter att öka. Om det inte går att erbjuda LVU-platser i tid är det troligt att den negativa utvecklingen hos en enskild individ riskerar att förvärras, med behov av LSU-plats som följd i ett senare skede.

SiS uppgav i maj 2024 att de hade 139 LSU-platser och att de har för avsikt att öka antalet till ca 200 platser.

Förläng SiS ansvar i vårdkedjan

SKR anser att regeringen bör snabbtreda om SiS kan få utökade resurser och ett tydligare uppdrag gällande utslussningen av ungdomar från SiS. Syftet är att frigöra fler platser på SiS låsta avdelningar.

Det är inom ramen för nuvarande lagstiftning mycket svårt att skydda målgrupper som exempelvis unga med kriminellt beteende eller självskadebeteende på HVB, familjehem och stödboende på det sätt som behövs. Om SiS får i uppdrag att ansvara också för utslussning har de därmed också tillgång till de befogenheter som i vissa fall behövs för att skydda barn och unga.

Nybyggnation

SKR anser att det inte kan finnas något tvivel om att det behövs så pass många nya platser att det motiverar nybyggnation, inte bara ombyggnation. Platsbristen har varit påtaglig i minst tre års tid. Under den perioden har SiS kontinuerligt diskuterat både kort- och långsiktiga lösningar. En långsiktig lösning är till exempel att bygga nya, säkra, ändamålsenliga lokaler, men där har såvitt SKR kan bedöma i princip ingenting hänt.

SKR menar att det inte går att invänta att de ungdomar som är dömda till LSU ska flyttas över till Kriminalvården. Det förefaller även osannolikt att Kriminalvården på kort tid skulle kunna skapa så många nya platser att de platser som idag utgör LSU på SiS skulle kunna nyttjas som LVU-platser direkt i samband med att särskilda enheter för unga i Kriminalvårdens regi ("ungdomsfängelser") ska tas i bruk 1 juli 2026.

Ta tillvara alla möjligheter

SKR vill att regeringen och SiS omgående ser över framkomlighet i alla tänkbara förslag, inte minst de förslag till lösningar som kommuner har erbjudit myndigheten.

Storstadskommunerna (Stockholm, Göteborg och Malmö) har i dialog med SiS erbjudit sig att bidra med både lokaler (både modulhus och andra byggnader) och personal. Kommunerna har visat stor vilja att hitta lösningar. Hittills har inga av dessa kommunala initiativ lett till några konkreta lösningar från SiS sida.

Önskan om dialog med regeringen

SKR och kommunerna, inte minstorstadskommunerna, har under en längre tid i dialog med SiS försökt nå fram till en lösning på den akuta platsbristen på SiS. Med anledning av den fortsatt allvarliga situationen önskar SKR ochorstadskommunerna, utöver ovan nämnda åtgärder, nu föra dialog med Regeringskansliet om behovet av snabba åtgärder.

Sveriges Kommuner och Regioner

Anders Henriksson
Ordförande